

De Eraut

voor de

Gereformeerde Kerken in Nederland.

Het nadrukken van den inhoud van dit blad is verboden overeenkomstig de Wet op het Auteursrecht.

Zondag 22 Februari 1914. N°. 1883.

Dit blad wordt geregeld des Vrijdags aan de geabonneerden verzonden. Bijdragen van medewerkers, ingezonden stukken en alles wat verder den inhoud van dit blad betreft, te adresseren aan de REDACTIE. Abonneementen en Advertenties aan de ADMINISTRATIE. Bureau: Warmoesstraat 96, te Amsterdam. Inzendingen, die later dan Donderdag vóór middags te 12 uur worden ontvangen, kunnen voor het nummer van die week niet meer in aanmerking komen.

Abonnementsprijs: franco aan huis, per drie maanden f 1.20, voor België per jaar f 5.30 bij vooruitbetaling, voor het verdere Buitenland en Ned-Indië per jaar f 6 bij vooruitbetaling. Afzonderlijke nummers f —.10. Abonneementen worden aangegaan door het Bureau te Amsterdam, Boekhandelaren, Postdirecteuren enz. Advertentie: van 1 tot 6 regels f 1.20, voor elk regel meer f —.20. Aanvragen en vermelding van lijdsgaven f —.12 per regel.

Van de Voleinding.

CXXI.

VIERDE REEKS.

XXII.

De hel van onderen was bevoerd om uentwille, om u te redden, als gij kwamen, zij wekt om uentwille de dooden op, alle de hokken der aarde, zij doet alle de koningen der heiligen van hunne troonen opstaan. Jes 14: 9.

Over de beteekenis van het woord *Sje'ool* liepen de meeningen steeds uiteen. Zekerheid bestaat omtrent de afleiding niet. Het blijft ten deele al gissen. In hoofdzake zweeft men thans nog tusschen drieërlei afleiding van dezen zonderlingen naam. Het ware zooveel duidelijker geweest, zoo men, gelijk bij de Romeinen, van *uonder-wereld*, of anders van *doodenrijk* gesproken had; maar nu *Sje'ool* eenmaal gekozen werd, moet men wel teruggaan op den stam van de naastbijkomende werkwoorden, en dan komt in de eerste plaats de wortel van *begeren* in aanmerking. Het zou dan het doodenrijk zijn, dat aait op ieder mensch om hem naar zich toe te trekken en in zich op te nemen. Er zou dan van dit *doodenrijk* een zuigkracht uitgaan, waartegen ten leste geen onzer bestand bleek, en de algemeene beteekenis zou dan, zoo men beidspraak miit, in onze taal zijn weer te geven door veelvraat of slokop. Andere taalkenners dorsten deze afleiding niet aan, en gaven er de voorkeur aan, terug te gaan op den wortel van een geheel ander werkwoord, dat *inzinken* beduidt. Er zou door het woord *Sje'ool* dan niet anders worden uitgedrukt, dan dat de bodem van de aarde zich ontsluit, en dat hierdoor een gaping ontstaat, waarin wegzinkt wat zich op de plaats van de scheur bevindt. Een derde uitlegger, die zich ook hierin niet kon vinden, greep dan weer naar een anderen wortel, die duidt op 't slap zijn, en zocht er dan in, dat de mensch, zoolang hij op den bodem der aarde leeft, zijn normale kracht behoudt, maar, eenmaal door den dood naar het doodenrijk overgebracht, deze manlijke kracht uit heel zijn wezen verloor; en nu als zwak, slap en machteloos zich in schijn-gestalte verloor.

Stellige keuze is hieruit niet te doen. Zulk een woord komt op in de volkstal en krijgt onder het volk een algemeene beduidenis, zonder dat iemand precies zeggen kan, welke de hoofdgedachte is, die uitdrukking zocht en bedoeld werd. Slechts zooveel mag zielkundig vastgesteld, dat 't slappe van de schijn-gestalte zich niet sterk aanbeveelt, om de plaats uit te drukken, waar de dooden verblijven zullen. Het is toch niet die plaats, niet dat oord, niet die plek die den mensch van zijn kracht berooft. Hij die dit doet, is de *Dood*, en niet het graf, noch ook de kuil. Graf en kuil en doodenrijk nemen den gestorvene op, zooals hij door zijn sterven, d. i. door de overvloedige kracht van den dood, geworden is. Evenmin kan men veel gevoelen voor de afleiding, die open een scheur of gaping in den bodem wijst. Al moet men zich toch steeds een opening in den bodem denken, waardoor de gestorvene afdaalt, toch is dan de scheur of gaping slechts de weg, om in de *Sje'ool* te komen, en duidt niet de *Sje'ool* zelve aan. Veelmeer is die *Sje'ool* zelve dan te denken als een onmetelijk rijk dat onder de aarde ligt, zoodat het grafthoos slechts den toegang vormt. Verreweg het meest trekt dan ook de afleiding aan, die teruggaat op de grondgedachte van den verdraat. Hierin spreekt dan de schrik, waarmee de mensch die nog leeft, denkt om die onbepaalde diepte daar beneden, die haar ongrispellen diepte daar beneden, die haar ongrispellen diepte daar beneden, en vroeg of laat ook hem tot zich zal trekken. Er spreekt dan uit, wat men vaak gevoelt als men op den rand van een stielgapede diepte staat. Wie daar niet op veracht is, zou toch dadelijk kunnen worden, en zich door een onweersaanbare zuiging naar beneden laten trekken. Deze afleiding beantwoordt veel meer dan de beide vorige aan het schrikbezoekende van de zaak, vooral waar ze bij Israël de verbeelding van den Oosterling prikkelde. Daar nu ook de vorm van het woord, zoo men de enkele letters beziet, het best aan deze beduidenis beantwoordt, gaan we het veiligst, door aan deze beteekenis vast te houden, en alzo in de *Sje'ool* de onderaardsche diepte te verstaan, die als een pijnlijke en schrikbaanagende macht er op uit is, om elk menschenkind dat op de aarde geboren werd, en leeft, zich als zijn prooi

op te vorderen, en niet te rusten, eer hij hem gegrepen en naar zich toegetrokken heeft.

Is nu in onzen Statenbijbel dit *Sje'ool* bijna altoos door *hel* vertaald, dan verstaat men ook, wat beidspraak er in de saamvoering van *de dood en hel* ligt, gelijk we die vinden in de Openbaring van Johannes. Reeds in 2 Sam. 22: 6 lezen we in Davids klacht deze woorden: *Banden der hel omringen mij, strikken des doods bejengden mij.* (Zie ook Psalm 13: 6). Op gelijke wijze heet 't in Psalm 116: 3: *De banden des doods hadden mij omvangen, en de angsten der hel hadden mij getroffen, ik vond benauwdheid en droefenis.* En ten slotte in Hosea 13: 14 de bekende, door den apostel in 1 Cor. XV. aangehaalde uitroep: *o, Dood, waar zijn uwe pestilentien, hel, waar is uw verderf?* Hierop terugziende nu spreekt de Christus het in Openb. 1: 18 uit: *Ik heb de sleutels der helle en des Doods,* en wordt ons in Openb. 20: 13 geprofeet: *De Dood en de hel werden geworpen in den pool des vuurs.* Men gevoelt, hoe vooral deze voorstelling van de schuldige overmacht, die ook de *Sje'ool* tijdelijk op den mensch uitoeft, de afleiding van het woord *Sje'ool* als *menschenverslinder*, *veelvraat*, of *slokop*, nog te meer bevestigt.

Deze *Sje'ool* nu, dit *Doodenrijk*, dit verblijf der gestorvenen onder het aardrijk, heeft vanzelf een onheilgeigen bijnaam. Uit de Levitische wetgeving is het bekend, hoe al wat dood was, den mensch verontreinigde. Zoo mensch als dier. Zelfs nu nog leeft dit besef in het Oosten zoo overvloedig sterk, dat men, zoodra de dood is ingetreden, aanstonds zich opmaakt, om van 't lijk af te komen. Onder ons vraagt sekere eerbied voor de dooden, dat men het lijk van een onzer levenspanden nog enkele dagen bij zich in huis houdt, kan het, er des nachts de wacht bij betreft, niet zelden er bij nederknielt, en er bij bidt. Zoodra sporen van ontbinding intreden, breken we met het lijk, maar zoolang dit niet het geval is, en vooral in de koude dagen kan dit eenigen tijd duren, betoonen we zelfs niet ongaarne onze liefde voor het lijk, of zoal geen liefde, dan toch zekere gehechtheid. Het sluiten van de kist volgt dan eerst in 't laatste oogenblik, en is dan de baar uitgedragen, dan sieren we toch het graf nog vaak met bloemen, en zoeken het op. Doch van dit alles vond men bij Israël, en vindt men nu nog in Palestina, niets. Integendeel, het besef dat het sterven onreinheid aanbrengt, leeft er nog algemeen. Zoonin mogelijk wordt dan ook het lijk aangerakt, en niet eerst na twee, drie dagen, maar liefst op staanden voet, zoodra de dood intrad, wordt het lijk uit het sterfhuis verwijderd. Dat het niet anders in de dagen was, waaromtrent het Nieuwe Testament ons bericht, blijkt klaarkijk uit het gebeurde met Ananias en Saffira. Toen toch Saffira binnentrad en haar oordeel onderging, was het lijk van Ananias, haar man, reeds naar het graf uitgedragen. En nu nog kan men in het Oosten zien, hoe, zoodra de dood intrad, vier a zes man gereed staan, om 't lijk in het gewaad, waarin de man stierf, op een ladder of rek te leggen, het er niet een koord aan vast te binden, en zonder dat er aan kisting gedacht wordt, zoo op staanden voet naar het graf uitgedragen, en het daar naar te vlijen. Zelfs is het opmerkelijk, hoe vooral de Mohammedanen dan bij voorkeur op een draf met het lijk wegloopen, om er toch zoo spoedig mogelijk van af te zijn. Het is dan de kuil, de *Sje'ool*, die om den ongelukkige roept, hem opeischt en er op dringt dat men hem zijn prooi niet langer onthoude. De dood grijpt den ongelukkige dan aan en maakt hem tot een lijk. En zoo als de man lijk is geworden, wil al wat nog leeft zoo spoedig het kan van dit onreine lijk afwezen, en eischt het doodenrijk, dat men hem zijn gewonnen prooi geen oogenblik langer dan strikt noodig is, onthoude.

In Openbaringen 9: 11 treedt de verderfaanbrengende macht, die in 't wezen van de *Sje'ool* schuilt, zelfs persoonlijk op. Na het weerklinken van de vijfde bazuin trekt kwam uit de diepte het heil sprinkhanen op, en aan het hoofd van dit heil stond de verdervende gestalte van Abaddon of Apollyon. Een beidspraak die eerst later aan de orde kan komen, maar nu toch reeds in zoover om duiding vraagt, dat de algemeene strekking ervan doorzien

werde. Heel anders dan bij ons is een sprinkhanenplaag, gelijk uit herhaaldelijk in de Schrift uitkomt, kortweg voor een volk dat er door gestraft wordt, vernietigend. Alle vrucht van 't land en daarmee alle voedsel zoo door zulk een sprinkhanenplaag vernield worden, en komt er zulk een heiliger van sprinkhanen, dan maakt dit metterdaad den indruk, alsof dit heil naar een vast plan te werk gaat, en onder leiding van een vernielenden geest staat. Zoo geregeld, zoo naar vast plan, zoo in duidelijk uitkomende orde valt zulk een heil op alle akkers neer, en rust niet, eer alle stengels is afgevreten. Daar nu aan het voedsel, het leven zelf hangt, is het alleszins begrijpelijk, dat zulk een sprinkhanenheer hier voorkomt als de levensvernietigende macht, die eens in den dag des oordeels op het doodenrijk zal neerstrijken. En daar nu deze slot-tragedie van satan zal uitgaan, wordt hier Abaddon of Apollyon als een van satans demonische machten genomen, die satans toelag uitvoert. Dit besef nu, dat de *Sje'ool* zijn prooi door den dood krijgt, dat de dood om der zonde wil is opgekomen, dat derhalve aan den Dood en dus ook aan de *Sje'ool* een begrip van onreinheid kleef, komt nog heden ten dage in deze Oostersche manier om 't lijk zoo spoedig 't kan weg te doen, tot uitdrukking. Ook al blijkt duidelijk, dat ook de geloovige in de *Sje'ool* nederdaalt, zonder dat 't verder hem grijpen kan, toch is en blijft dit doodenrijk voor het geloovige Israël steeds een abnormale verblijfplaats, waarin de vromen het eigenlijke levensgeluk derven. Vandaar verklaart het zich dan ook, dat aan den Dood gevraagd wordt: *Waar is uw prikkel? maar aan de Sje'ool: Waar is uw verderf?* De saamhoorigheid van *Sje'ool* en *verderf* komt evenzo sterk uit in Spreuken 15: 11, waar het heet: *De Sje'ool en het verderf liggen bloot voor den Heere, hoeveel te meer de harten der menschenkinderen*, als ook in Spreuken 27: 20, waar we lezen: *De Sje'ool en het verderf worden niet verzadigd, alzoo worden de oogen der menschen niet verzadigd.*

Het gaat uit dezen hoofde niet aan, den *Sje'ool* op zich zelf van het onreine, onheilgeigen en demonische geheel los en vrij te maken, als had de *Sje'ool* niets hoegenaamd met het verderf uitstaande, en als kwam eerst later, ingevolge het oordeel, het verderf ten liete van de verworpenen in de *Sje'ool* in. Neutraal in dien volstrekten zin is de *Sje'ool* van meet af niet, zelfs niet voor een deel. Dat kon men zich zoo wel bij de Grieken, bij de Germanen en bij andere heidensche volken voorstellen, omdat bij hen de beteekenis van *de zonde* was te loer gegaan. Vlijmt de zonde de conscientie niet meer, dan gaat ook alle inzicht in het verband tusschen zonde en dood te loer. De dood moge dan een onheil en als zoodanig te betrekken zijn, maar een onrein of onheilgeigen karakter draagt de dood dan niet. Bij Israël daarentegen is dit juist een heilig privilege, dat 't boven alle paganisme bezat, dat hier het zondebesef niet enkel leeft, maar zelfs steeds op den voorgrond staat. Het besef, dat zelf een dood dier den mensch bij aanraking besmette, was allerminst een bloote vorm. Er spreekt zich in uit, dat alle levensvernietiging tegen het wezen van het ons toebedeelde lot inging, en dat deze krenking van het leven haar oorzaak niet in willekeur van Gods zijde, maar alleen in breking met Gods wil door het creatuur, hetzij engel of mensch, haar ootfing kan vinden. Doordien nu deze overtuiging bij Israël zoo muurvast stond, wat den dood betrof, kon het niet anders of dit besef van het onreine moest ook wel op het graf overgaan, en op al wat door het sterven en zijn gevolgen te weeg werd gebracht. Hoe allesbeheerschend nu ook het onderscheid, ja de tegenstelling tusschen de verkorenen en de verworpenen genomen werd, toch was men er zich, dank zij de Mozaïsche wetgeving, in Israël helder van bewust, dat ook de verkorenen hier op aarde aan de besmetting van zonde en dood onderworpen waren, en daarom aan gestadige reiniging behoefte hadden. Het was dan ook in Israël niet zoo, dat alleen de zondaren de reiniging hadden toe te passen, en dat zij, die in de vreeze des Heeren wandelden, hiervan verschoond waren, maar veelmeer omgekeerd. Juist de zondaren en goddeloozen vervaunden de reiniging, en de strikte, stipte inachtneming van de reinigingswetten werd hoofdzakelijk alleen bij de getrouwe dienstknechten des Heeren gevonden. Aan de ontzondiging op den grooten Verzoendag onderwierpen vooral zij zich.

Op zichzelf lag er dan ook niets tegen-

strijdigs in, dat de dood ook op hen, die in de vreeze des Heeren stierven, het stempel der onreinheid drukte, en in verband hiermede lag er op zichzelf niets tegenstrijdigs in, dat de *Sje'ool*, als verblijfplaats van hen die als prooi van den dood gevallen waren, ook aan de geloovigen niet anders dan een gedrukt aanzijn kon geven. Dat dit niet zoo bleef, en dat bij het licht der Openbaring allengs in de *Sje'ool* onderscheid werd gemaakt tusschen het lot van den één en het lot van den ander, en dat dit onderscheid geheel beheerscht werd door het al of niet aan Jehovah toebehooren, zal uit hetgeen des aangaande reeds uit het Oude Testament is aan te voeren, duidelijk genoeg blijken; maar op den voorgrond moet blijven staan, dat de *Sje'ool* de gemeene wijkplaats voor alle gestorvenen was, en dat juist daarom het merk van onreinheid aan haar bleef kleven. Vergelijkt men in zijn gedachten den betrekkelijken gelukstaaf van Israël onder Salomo met den gedrukt staaf van Gods volk in de *Sje'ool*, dan sprak 't vanzelf, dat men zich het leven in de *Sje'ool* niet als een verhoogden gelukstaaf kon denken. Eer integendeel was het in de *Sje'ool* niet alleen een inzinking in stofelijheid, maar evenzo een daling en inzinking in algemeenen zin. De staat van leven en aanzijn in de *Sje'ool* stond beneden hetgeen men op aarde genoten had. Er was op aarde verschil van lot geweest en vooral voor een geloovige kon het lijden op aarde zoo zijn toegenomen, dat er in het sterven bijna een verlossing lag, maar ook zoo toch bleef de *Sje'ool* niet de eindverlossing waarnaar alle geloof uitzag. De beslissing, die het eindoordeel brengen zou, toefde nog altijd, en aanvankelijk ontbrak in Israël nog alle klare voorstelling hoe men zich die eindoplossing van de machtige tragedie te denken had. Maar dit wist men toch, dat het zijn in de *Sje'ool* allerminst de vervulling bracht van de hope des eeuwigen levens. Al hield dan ook de voorstelling stand, dat zowel de geloovigen als de goddeloozen in de *Sje'ool* afdaalden, op zichzelf kon aan het leven in de *Sje'ool* nimmer zeker pijnlijk begrip van onzaligheid ontnomen worden. Het leven in de *Sje'ool* was volstrekt niet wat wij het smartelijken in de hel noemen. Het gelijkstellen van den naam *Sje'ool* en *hel* blijft dan, ook onaannemelijk. Maar vast staat dan toch, dat de *Sje'ool* een plaats der gedruktheid was, die door de zonde, en als gevolg van de uit de zonde opgekomen macht des doods, tot *Sje'ool*, tot doodenrijk, tot bange onderwereld gemaakt was.

Wees daarom tegen tweeërlei misvatting op uw hoede. Zie nooit in de *Sje'ool* wat elders het *helsche vuur* heet. Op zichzelf is de *Sje'ool* de plaats der rampzaligheid nog niet. Maar evenmin gaat het aan, in de *Sje'ool* een sfeer van gelukzaligheid te zien. Er blijft altoos zeker verband, waardoor de *Sje'ool* met dood en verderf saamhangt, en de gelukzaligheid kan eerst ingaan, als de banden van dood en *Sje'ool* worden losgemaakt. Gelijk we de eerste aanduidingen in het Oude Testament vinden, is het niet, de geloovige in den hemel en de goddelooze in de *Sje'ool*, maar in de *Sje'ool* gaan beiden, zowel zij die sterven in de hope des eeuwigen levens, als zij die in den dood gaan als prooi der eeuwige verdoemenis. Ondersteld worden altoos drie perioden in ons menscheijk bestaan; hier op aarde, in de *Sje'ool* en na het oordeel. In de eerste periode worden we hier op aarde geboren, en ontvangen we hier op aarde een korter of langer aanzijn, terwijl het zich in dit korter of langer aanzijn uitwist, tot welke van de twee categorieën we behooren zullen: tot de volzaligen of tot de rampzaligen. Dan treedt met het sterven de tweede periode in, en het is deze tweede periode die in het Oude Testament haar bedeling vindt in de *Sje'ool*. Het is deze periode waarin de tusschenstaat doorleefd wordt, en wel voor beide soorten van menschen, zowel voor hen, die de eeuwige zaligheid, als voor hen die de eeuwige rampzaligheid tegemoet gaan. Aanvankelijk nu was voor Israël besef alle beslissing dienaangaande geheel opgeschoort. Beide soorten gestorvenen doorleefden saam als nog eenzelfde leven, juist zooals dit in de eerste periode op aarde het geval was geweest. Dat het inzicht in deze tweede periode later, reeds onder het Oude Verbond, zekere wijziging onderging, en nu, onder de bedeling van den Christus, een gansch andere geworden is, zij hier alleen aangestipt. Waar het hier allereerst op aankomt, is, wel te verstaan, dat aanvankelijk niet anders dan aan een gelijksoortige

lotsbedeeling in de *Sje'ool* voor allen gedacht werd. Over wat in 't eind te gebeuren stond, was aanvankelijk nog geen genoegzaam licht opgegaan, en de *Sje'ool* was feitelijk niet anders dan de groote Wachtkamer, waarin alle gestorvenen als opgesloten werden, om af te wachten wat eens de eind-aftoep zou zijn. In die allen in zich besluttende Wachtkamer werd dan de tweede periode doorleefd. En die moest dan duren, tot de derde of eindperiode intrad, als eens na de groote schifting ontscheiding het Koninkrijk van God zich in volle heerlijkheid ontplooiën zou.

Het groote onderscheid nu, wat den eind-aftoep betreft, tusschen Israels inzicht en ons geloof bestaat hierin, dat het altoos voor Israels zielsblik trad als een zegespraal, die aan Israels volkstaat was beschoren, terwijl wij weten, dat Israels volkstaat slechts zinnebeeldige beteekenis had; dat door en bij de komst van Christus dat zinnebeeldige is te niet gedaan, en dat thans alle aanstaart op den tweeden eind-aftoep, die eerst met de wederkomst van den Christus kan intreden. Ware de gah der dingen alzo ingericht geweest, dat alle kinderen Israels waren blijven leven tot het einde, zoodat eerst bij dit einde de goddeloozen in den dood waren gegaan, dan zou er ganschelijk van geen tusschenstaat sprake zijn geweest. Alle kinderen Israels zouden dan de komst van den Messias beleefd hebben, het oordeel zou de schifting hebben gegeven, en zoowel de godvreezenden zouden op eenmaal in het Koninkrijk Gods zijn ingegaan, als de goddeloozen in het eeuwige vuur. Zoo echter heeft God 't niet beschikt. Niet alle kinderen Israels zijn blijven leven tot aan de komst van den Messias. Achter-eenvolgens is geslacht na geslacht van hier verdwenen, en alleen het geslacht van Zacharias en Maria heeft de komst van Messias beleefd. Dit nu, dit vooraf heen-gaan van deze aarde, van geslacht na geslacht, riep den tusschenstaat in 't leven. Alle de geslachten van Abraham tot Maria waren, als we ons zoo mogen uitdrukken, zoolang verzocht van heen te gaan en in den *Sje'ool* den tijd af te wachten, waarop de Messias komen zou. Met dien Messias, zoo stelden ook de Joden het zich voor, zou de eindtriomf intreden, en dan kwam al wat als Jood gestorven was, uit de Wachtkamer in het leven terug, en zoo zou het volksgemeen triomfeeren. Feil in deze op zich zelf consequente voorstelling was maar, dat wat in Israels bedeling door God *zinnelijk* bedoeld was, verkeerdelijk als *reel* verstaan werd. Aan dit zelfbedrog nu is eerst onder de Ballingschap reeds de groote stoot toegebracht, en in 70 na Christus heeft de verwoesting van Jeruzalem den schijn zelfs van realiteit aan dit zinnelijke geheel ontnomen.

Dr. A. K.

„Des berouwens moede“.

Gij hebt Mij verlaten, spreekt de HEERE, gij zijt achterwaarts gegaan; daarom wil ik mijne hand tegen u uitstrekken en u verderven; ik ben des berouwens moede geworden.

Jeremia 15: 6.

Meer dan eens spreekt de Schrift van *berouw* in God. Vanzelf is dit steeds in overdadigheiken zin bedoeld. Niet als aarzeling in zijn eeuwige Besluit, maar als een op- en nedergaan van de golving van zijn heiligen toorn in zijn genade-verkeer met zijn volk. Telkens was de vernieuwde overtredding van het volk des Heeren dan oorzaak, dat Gods hand ter verderving werd uitgestrekt. Maar kwam er dan weer berouw onder het zondige volk op, dan berouwde het ook den Heere, dat Hij Israël voor altoos verstooten zou. Het berouw van het volk deed in den Heere berouw over zijn toorn opkomen. En de genade triomfeerde. En Israël was gered.

Zoo lokte het berouw in het volk het berouw in God zelf uit. Niet ter omverwerping van het Besluit, maar als innerlijke beweging van den Heere bij het medeleven met het volk dat Hij verkoren had.

Doch ook hieraan was nu een einde gekomen. Dat berouw in Israël bleek een onheilgeigen te zijn geworden. En dit nu bracht teweeg, dat ook God zelf nu des berouwens moede werd. Vandaar nu het bang besluit: *Ik zal mijn hand uitsteken, om Israël te verderven.*

Wat nu hier als vonnis over Israël strijkt, geldt evenzo voor de enkele personen. Ook hier gedurig op zich zelf niet onvruchte mannen of vrouwen, die ook na hun bekeering, de één deze, de ander die zonde bijhouden. Er telkens in vervallen. Dan er bitter berouw over hebben. Maar straks, als er weer zekere tijd over is heengetaan, weer geen zedelijke kracht en geen wilsmacht bezitten om er weerstand aan te bieden, en nog altoos slaaf van dezelfde zonde blijven te zijn.

